

Božena Ostromecka-Frańczak

Instytut za slovansko filologijo Univerze v Lodžu

UDK 884 Konwicki T. 7 Kronika... .03.06

UDK 82.03=84=863:929 Pretnar T.

Kronika ljubezenskih pripetljajev Tadeusza Konwickega v slovenskem prevodu Toneta Pretnarja

I

Izid romana Tadeusza Konwickega *Kronika wypadków miłosnych* v slovenskem prevodu Toneta Pretnarja (*Kronika ljubezenskih pripetljajev*, Ljubljana 1990) ni bil zgolj naključje. Delo Konwickega je na Poljskem prvič izšlo leta 1974, pomeni pa elegičen spomin na pokrajino mladosti — mesto Vilno z okolico, bilo je lirična evokacija sveta mladostnih doživetij in predstav, predvsem pa prvih življenjskih spoznanj in erotičnih izkušenj v času tik pred izbruhom vojne 1939. leta. Kronika ni kronika v dobesednem pomenu, navajanje dogodkov je bolj pretveza za razmišljanja splošne narave, za številne filozofske zastranitve in lirične izpovedi: tako se je sijajno ujemala s pesniško naravo prevajalca.

S poezijo se je Pretnar ukvarjal najprej kot znanstvenik, teoretik, ki je med drugim raziskoval slovensko metriko, nato iz notranje potrebe človeka, ki se je sam poskušal na tem področju (prim. njegove številne »grafomanije« in priložnostne pesmi), in končno kot prevajalec. Pri izbiranju besedil za prevajanje se je ravnal predvsem po svojih umetnostnih nagnjenjih, zaradi česar so slovenski bralci dobili knjižne prevode Kamila Cypriana Norwida, Czesława Miłosza, Zbigniewa Herberta ter poezijo iz časa vojne in okupacije, zbrano v antologiji *Alarm*.¹

S prozo se je Pretnar ukvarjal manj.² Zato se postavlja vprašanje, zakaj je njegovo pozornost pritegnila *Kronika ljubezenskih pripetljajev*.

Nedvomno je bila v zvezi s tem odločilna poetičnost in liričnost dela, poleg tega pa tudi, kot se mi zdi, kulturna sorodnost s slovensko književnostjo. Konwicki je moral biti z opisi Vilna, mesta, kjer so se stikale različne kulture in ustvarjale večnarodnostni mozaik (Poljaki, Litovci, Rusi, Nemci, Judje itd.), blizu Slovencu, pripadniku naroda, ki složno živi na stičišču romanske, germanske in slovanske kulture. Drugače skoraj ne bi moglo biti. Pri tem kaže omeniti, da so tri leta prej izpod peresa istega prevajalca izšle poezije Czesława Miłosza *Sonrak in svit*, pesnika, ki je tudi preživel mladost v okolici Vilna in je v svoji poeziji združeval prvine različnih kultur. Prevod *Kronike ljubezenskih pripetljajev* je torej logično nadaljevanje prevajanja, ki se je začelo s poezijo Czesława

¹ Tu navajam le najpomembnejše naslove, bibliografijo del Toneta Pretnarja (skupaj s prevodi) je sestavila A. Logar-Pleško, SR 1993, št. 2., 276-295.

² Naj omenim razpravo Z. Darasza o slovenskem ekspresionizmu, pisma Poljakov M. Čopu in kratko prozo, objavljeno v *Varujte me, mile zarje*.

Miłosza in je imelo namen seznanjati Slovence z literaturo, ki je nastajala na stičišču kultur. Izraz take motivacije je tudi Pretnarjevo večletno sodelovanje pri podeljevanju mednarodne literarne nagrade Vilenica.

V tem smislu se Kronika ljubezenskih pripetljajev uvršča v niz drugih prevodov in po moji sodbi začenja živeti v slovenski književnosti svoje življenje. Zato bi lahko govorili o medbesedilnosti prevoda Toneta Pretnarja, zaradi katere se delo Konwickega uvršča v vrsto drugih slovenskih prevodov z mejnih območij kultur. Ker se je prevajalec pri izbiri izvirnega besedila ravnal po »kulturnem filtru«, je lahko upošteval potrebe ciljne, tj. slovenske kulture. Prav iz tega izvira aktualizacija Kronike ljubezenskih pripetljajev v slovenski literaturi in umestitev prevoda v širši kulturni kontekst.

II

Na splošno veljajo v prevajalski teoriji tri stališča glede prevedljivosti besedila.³ Skrajno optimistični pogled, ki se opira na načelo, da je z jezikovnimi sredstvi mogoče izraziti kakršne koli vsebine zavesti (princip of expressibility) in da obstaja univerzalnost jezikov, trdi, da je prevedljivo vsako besedilo. Nasprotna, skrajno pesimistična teorija (Sapiro-Whorf) pa govori o popolni neprevedljivosti besedila, ker naj bi bila podoba opazovanja sveta odvisna od jezikovne sestave, ta pa spet povzroča drugačno videnje sveta. Tretja, kompromisna teorija, zagovarja relativno prevedljivost besedila, govori namreč o mejah prevedljivosti — načeloma je mogoče vse prevesti, vendar izid, tj. prevedek, ne pomeni zmeraj ustreznika izvorniku.

Avtorica tega članka kot zagovornica zadnje koncepcije opaža v prevodu Kronike ljubezenskih pripetljajev prav tak izid prevajalskega procesa Toneta Pretnarja.

Namen članka torej ni opisati odlik ali napak prevoda, temveč prikazati izide, ki izvirajo iz konkretnih Pretnarjevih načel literarnega prevajanja. Poleg pomenske ravnine me bodo zanimale prevajalčeve »avtorske« modifikacije in stopnja njegovega ustvarjalnega poseganja v izvorno besedilo.

III

V procesu prevajanja prihaja na besednopomenski ravni izvornika do različnih pretvorb, ki morajo biti na določen način utemeljene.⁴ Za primer takih pretvorb bom prikazala način prevajanja različnih tipov prilastkov. Konwicki, mojster v prikazovanju razpoloženj, čustvenih stanj, igre svetlobe, vonjav, čutov, barv, polmraka, se odlikuje s kopičenjem prilastkov. Poglejmo (na izbranih primerih), kako je Pretnar registriral bogastvo barv iz Kronike ljubezenskih pripetljajev,⁵ npr.:

biała dłoń (67) — bela roka (65), *biała wiewiórka* (44) — bela veverica (43), *biała twarz* (121) — beli obraz (115), *bękitne listy* (181) — modra pisma (173), *bękitny hieroglif żył* (223) — modrikast hieroglif žil (218), *jasnobłękitna żyłka* (90) — svetlomodra žilica (87), *niebieskie niebo* (203) — modro nebo (193), *niebieski płomiczek* (5) — svetlo moder plamenček (5), *niebieskie oczy* (170) — modre oči (163), *zęby takie białe, że prawie niebieskie* (88) — beli zobje, prav modrikasti (85), *białe omal że niebieskie przedramiona* (156) — beli, skorajda modrikasti lakti (149), *niebieski mrok* (18) — modrikast mrak (17), *niebieski sweterek* (109) — moder pulover (104), *niebieskawa ślina* (234) — modrikasta slina (223), *niebieskawy dym* (107) — modrikast dim (102), *ciemnoniebieski ptak* (136) — temnomodra ptica (129), *granatowy polski Fiat* (44) — temnomoder poljski fiat (43),

³ Prim. B. Kielar, *Tłumaczenie i koncepcje translatorskie* (Wrocław, 1988).

⁴ E. Balcerzan razlikuje štiri tipe pretvorb pri prevajanju: redukcijo, amplifikacijo, substitucijo (za raven besedja) in obrnjen besedni red (za skladnjo), E. Balcerzan, *Oprócz głosu* (Varšava, 1971), 243.

⁵ Primeri so navedeni po prvih izdajah. Številke v oklepaju pomenijo strani. T. Konwicki, *Kronika wypadków miłosnych* (Varšava, 1974), T. Konwicki, *Kronika ljubezenskih pripetljajev*, prevedel Tone Pretnar (Ljubljana, 1990).

granatowa mundur (78) — temno modra uniforma (76), *granatowe czapki* (228) — modre kape (216), *granatowa karoseria* (182) — modra karoserija (174), *seledynowe światło* (61) — modrikasta luč (59), *seledynowy obłok* (76) — modrikast oblak (74), *brązowe oczy* (170) — rjave oči (163), *brązowe plamki* (240) — rjavkasti madeži (229), *brązowa tłusta ziemia* (185) — rjava mastna prst (177), *czarny pagór* (31) — črn hrib (30), *czarny mech* (10) — črn meh (9), *oczy czarne* (88) — črne oči (85), *czerwona twarz* (35) — rdeč obraz (35), *czerwony pył* (196) — rdeč prah (187), *czerwonawe tunele skarłatych sosenek* (5) — rdečkasti predori pritlikavih borovčkov (5), *ruda glina* (236) — rdečkasta glina (225), *rudy brzuch* (185) — rdečkast trebuh (177), *rudy liść* (52) — rdeči list (50), *czerwonosine nogi* (54) — rdečesinje noge (52), *amarantowa wypustka* (40) — rdečevijoličast šiv (40), *różowe światło* (46) — rožnata svetloba (45), *różowe światło* (195) — rožnata lučka (186),⁶ *popielate niebo* (251) — pepelnato nebo (238), *popielaty aksamit* (220) — pepelnat žamet (209), *popielate włosy* (103) — pšenični lasje (98), *popielatoaksamitne włosy* (78) — pšenično žametni lasje (76), *popielatosrebrzysta czapka* (17) — modrikasto-srebrna kapa (16), *sina chmura* (138) — sinji oblak (132), *sine niebo* (224) — sinje nebo (223), *szare komórki* (213) — sive celice (202), *szara »batorówka«* (102) — siva batorovka (97), *włosy jak szary aksamit* (36) — lasje kot zlat žamet (35), *szarozłoty piasek* (74) — sivozlat pesek (72), *szaroniebieska nicość* (94) — sivomoder nič (90), *siwa głowa* (17) — siva glava (16), *siwe niebo* (76) — sivo nebo (74), *srebrne włosy* (65) — srebrni lasje (63), *srebrzysty napis* (42) — srebrn napis (41), *srebrzyste szczytce* (5) — srebrnkaste klesče (5), *srebrzysta szyna* (246) — srebrnkasta tračnica (234), *zielone oczy* (170) — zelene oči (163), *zielona kapa* (88) — zelena kapa (85), *bladzielone trawy* (42) — bledozelene trave (41), *jaskrawozielony mech* (81) — kričėće zelen mah (73), *zielonkawobiata szczecina* (19) — zelenkasto bela ščetina (18), *złota lampa* (48) — zlata lučka (47), *złote zęby* (64) — zlati zobje (62), *złote włosy* (154) — zlati lasje (147), *złotawe chmury* (182) — zlati oblaki (174), *skóra złotawa od lampy* — koža kot pozlačena od svetilke (47), *złocista szyja* (204) — zlat vrat (194), *złociste masło* (134) — zlato maslo (127), *złocisty zajaczek* (35) — zlatcen zajček (34), *złociste piersi* (233) — skoraj zlate prsi (233), *żółta krawędź nieba* (113) — rumeni rob neba (107), *żółta ślina* (212) — rumena slina (202), *żółty motyl* (76) — rumen metulj (76), *żółtawy gmach* (76) — rumenkasto poslopje (74), *piwna woda* (237) — rumenkasta voda (226), *róże herbaciane* (111) — rumene vrtnice (106), *rumiane butki* (134) — rumene žemlje (127), *ceglasty jedwab* (26) — opečnata svila (25), *ceglaste czoto* (67) — opečnato čelo (64), *poziomkowy kolor* (66) — jagodova barva (64), *wrzosowy kolor* (83) — barva resja (80), *wrzosoworóżowe wargi* (49) — resje rožnate ustnice (48), *fioletowa piuska* (6) — vijoličasta kapica (6), *kolorowe nici* (166) — pisane prejice (158), *pstrokate wagony* (42) — pisani vlaki (41).

Pridevniki, ki označujejo temeljne barve, take kot npr. bel, črn, rdeč, zelen, rumen, prevajalcu ne povzročajo težav. V nekaj primerih Pretnar odlično modificira barve, pretvarjajoč jih v skladu s slovenskim jezikovnim običajem, prim. *popielate* ali *popielatoaksamitne włosy* spremeni v *pšenični* ali *pšenično žametni lasje* (poljski slovarji navajajo frazo *pszeniczne włosy* kot redko), *róże herbaciane*, 'vrtnice barve čaja', v *rumene vrtnice*, *wodę piwną*, 'voda barve piva', v *rumenkasto vodo* (čaj in pivo sta rumene ali rumenkaste barve). Vendar pa je že dvomljiva zamenjava *popielato-srebrzystej czapki* z *modrikasto-srebrno kapo*. Očitno sta se zdeli prvi *popielaty* in *srebrzysty* prevajalcu pomensko preveč blizu, zato je uvedel drugo barvo. Odenke tipa *jasno-*, *ciemno-*, *blado-*, *jaskrawo-* Pretnar izraža s *svetlo*, *temno*, *bledo*, *kričėće*. Največje težave prevajalcu povzroča oznaka *niebieski* in njene izpeljanke: *błękitny*, *modry* — 'intenzivno moder', *niebieskawy* — 'nekoliko moder, z modrim odtenkom' in *granatowy* — 'temnomoder'. Pridevnik *błękitny* je prevajan kot *moder* ali *modrikast*, *niebieski* kot *moder*, *svetlo moder*, *modrikast*, *niebieskawy* — spet *modrikast*, *granatowy* — *temnomoder* ali *moder*. Torej je v slovenskem prevodu *modrikast* prevedek za naslednje poljske barve: *niebieski*, *błękitny*, *niebieskawy* in celo *seledynowy* (*seledyn* je svetel odtenek zelene, ne pa modre barve!). Podobno oznaka *moder* nastopa v pomenu *błękitny*,

⁶ Barvnih odtenkov pogosto ni mogoče prevajati dobesedno. *Różowa* barva je po slovensko *rožnata*, toda že tvorjenki *różowość*, *zaróżowiony* se prevajata drugače (koren: rdeč), prim. *różowość ust* (83) — rdečilo ustnic (80), *zaróżowiona od szybkiego marszu* (78) — zardela od hitre hoje (76).

niebieski ali *granatowy*. Drug primer: *złocisty*, *złoty*, *złotawy* so največkrat prevedeni enako kot *zlat*, čeprav je enkrat *złotawy* preveden kot *pozlačen* (!), *złocisty* pa tudi kot *zlatcen* ali *skoraj zlat*.

Pri prevajanju barv v slovenščino se postavlja vprašanje splošne narave: v poljščini je nasičenost barv, njihova intenzivnost izražena z nasprotji oblik: *niebieski* : *niebieskawy*, *zielony* : *zielonkawy*, *czerwony* : *czerwonawy*, *żółty* : *żółtawy*, *rudy* : *rudawy*, *brązowy* : *brązowawy*. Pripona *-awy* ima pomensko vlogo stopnjevalnega obrazila in pomeni: nekoliko, malo, ne povsem (dovolj), torej nižjo stopnjo barvne intenzivnosti. V slovenskem prevodu je to nasprotje večkrat zabrisano, prim.: *brązawy* — rjav, rjavkast, *niebieski* — moder, modrikast, *rudy*⁷ — rdeč, rdečkast, čeprav bi ga bilo mogoče izraziti.⁸ Dosledno je ohranjeno v naslednjih primerih: *zielony* — zelen, *zielonkawy* — zelenkast, *czerwony* — rdeč, *czerwonawy* — rdečkast, *żółty* — rumen, *żółtawy* — rumenkast.

Težave pri izražanju stopnjevalnosti poljskega pridevnika v slovenskem jeziku vidimo ne le v primeru barv, prim.: *stary pastor niemiecki* (65) — starikav nemški pastor (63), *skromniutki orszak* (55) — skromen sprevod (53), *łatwa rozpacz* (55) — lahkotni obup (52), *mały rewolwer* (64) — majhen revolver (62), *nieduże miasto* (54) — majhno mestece (51), *malutki browning* (63) — majhen browning (61), *króciutki płaszcz* (53) — kratek plašč (51), *pustawy placzyk* (33) — opustošiel trg (32), *pustawy peron* (35) — prazen peron (34), *pusty pagórek* (43) — opustošen grič (42).⁹

Neustreznost slovenskega prevoda izvira med drugim iz podrtega sorazmerja v stopnjah intenzivnosti posameznih lastnosti (zmanjševanje ali povečevanje), npr. med *króciutki*, *malutki*, *skromniutki* in *krótki*, *mały*, *skromny* ali *pusty*, *łatwy* in *pustawy*, *łatwiutki*. V nekaterih primerih v slovenskem jeziku dejansko ni ustreznih stopnjevalnih pridevnikov, vendar je pomensko razliko v intenzivnosti lastnosti, ki jo v poljskem jeziku izraža pripona, mogoče izraziti opisno, npr. zelo, prav, čisto, precej (majhen/majčken, skromen, kratek).

Naslednja stvar, na katero želim opozoriti, zadeva mesto prilastka. V poljščini lahko pridevniški prilastek stoji na desni ali levi strani, odvisno od njegovega pomena, stavčnega besednega reda, stavčnega poudarka itd., v slovenskem pa le na levi. Po mnenju slovenskih jezikoslovcov »se na desni rabi levi prilastek stilno zaznamovano, zlasti v vzklikih, pod vplivom tujih jezikov, tudi preko tega okvira«. ¹⁰ Skladno s tem načelom Pretnar dosledno prestavlja poljski prilastek, ki mu je mesto na desni strani, na levo stran, npr. *struny basowe* (32) — basovske strune (31), *syrena fabryczna* (78) — tovarniška sirena (76), *góra zamkowa* (76) — grajski hrib (74), *lampa karbidowa* (42) — karbidna svetilka (42), *zupa kartoflana* (56) — krompirjeva juha (54), *węzeł kolejowy* (11) — železniško vozlišče (10), *noż kuchenny* (33) — kuhinjski nož (32) *warunki materialne* (33) — gmoten položaj (32), *autobus miejski* — mestni avtobus (32), *płyta nagrobkowa* (67) — nagrobna plošča (65), *szyba okienna* (68) — okenska šipa (66), *lampa oliwna* (59) — oljna svetilka (57), *wagon pocztowy* (42) — poštarski vagon (41), *kwasy solny* (51) — solna kislina (43), *wóz ciężarowy* (39) — tovorni voz (38), *pył węglowy* (91) — premogov prah (88). Le izjemoma prevajalec izpušča pridevniške prilastke, npr. *sześciokąty miodowego światła* (9) — šesterokotniki luči (9), *posepny rytuał* (14) — ritual, *torba myśliwska* (52) — torba (50), *blaszana rywna* (49) — žleb (47), *puszyste ziarenka drzew* (54) — zrnca dreves (53), *szczupłe plecy* (67) — hrbet (64), *wiosenna łąka* (199) — travnik (189), *wielki, syty, złoty ząb* (6) — velik zlat zob (6) idr. Vendar prevajalec prilastke pogosteje dodaja, da bi natančneje označil in bralcu približal opisano resničnost, npr. *skromniutki orszak żalobny złożony z syna i kilku krewnych* (55) — skromen žalni sprevod, sestavljen iz rajničinega sina in sorodnikov (53), *syn inwalidy wojennego* (33) — sin vojaškega vojnega invalida

⁷ *Rudy* in *czerwony* sta v slovenščino prevedena z enim leksemom, vendar so v primeru nasprotja *czerwony* — rdeč, *czerwonawy* — rdečkast, razmerja med stopnjevalnimi obrazili ohranjena, drugače v primeru *rudy*, *rudawy*.

⁸ Med obrazili, ki kažejo na »približevanje določeni lastnosti«, omenja Jože Toporišič m.dr. -av, -ikav, -ičast, -kast, -ikast itd., Jože Toporišič, *Slovenska slovnica*, (Ljubljana, 1984), 153.

⁹ Tu se ne poglobljam v pomenska razmerja med slovenskim: *prazen*, *opustel*, *opustošen*, čeprav je v poljščini enako: *pusty*, *opustoszały*, *opustoszony*. Gre mi za to, da bi bilo razliko med *pusty* : *pustawy* bolje izraziti s *prazen* : *praznoten* ali *precej prazen*.

¹⁰ J. Toporišič, *Slovenska slovnica* (Ljubljana, 1984), 468.

(32), *puszka od herbaty* (44) — kovinska škatlica za čaj (43), *senny ruch* (48) — zaspani zasanjani gib (47), *latarka* (56) — žepna svetilka¹¹ (53), *jedwabne pończochy* (80) — svilene tanke nogavice (77), *głupota* (90) — mladostna neumnost, *lokomotywa z wysokim kominem* (168) — lokomotiva z visokim črnim dimnikom (161), *ambasada* (62) — varšavska ambasada (59), *celebra z otwieraniem bramy* (191) — ceremonial z odpiranjem vrtnih vrat (183), *mrok bramy* (87) — mrak kolodvorskih vrat (84) idr. Veljalo bi pripomniti, da sicer redki primeri izpuščanja prilastkov pri branju ne motijo, pogosto so celo utemeljeni, prim. *syty ząb*, podobno tudi dodatki, npr. *kovinska (škatlica), vrtna (vrata), tanke (svilene nogavice)* itd.

Obravnavana vprašanja v zvezi z načinom prevajanja pridevniških prilastkov so zadevala predvsem njihovo pomenskost in modifikacijo, temelječo na prevajalčevi zamenjavi besednega reda, redukciji ali amplifikaciji (dopolnjevanju). Ker so bili tovrstni prevajalčevi posegi zmeraj zavestni in hoteni, so v prid kakovosti prevoda.

Poglejmo zdaj, kako Pretnar prevaja druge tipe prilastkov. V poljskem jeziku samostalniški (brezpredložni) prilastek praviloma stoji na desni strani, raba na levi je stilistično zaznamovana. Tovrstne prilastke Pretnar dosledno prevaja s pridevniškim prilastkom in jih postavlja na levo stran, npr. *drzwi dworca* (35) — kolodvorska vrata (35), *syn samobójcy* (204) — samomorilčev sin (193), *zielone oko semafora* (30) — zeleno semaforjevo oko (29), *V komisariat policji* (32) — peti policijski komisariat (31), *pogrzeb matki* (53) — materin pogreb (51), *nazwisko matki* (55) — materin priimek (53), *światło latarki* (60) — svetilna luč (58), *oczy krótkowidza* (65) — kratkovidne oči (63), *kwiaty konwalii* (66) — šmarnično cvetje (64), *światło słońca* (74) — sončna svetloba (72), *morze Behringa* (82) — Beringovo morje (79), *zdjęcie ojca* (160) — očetova fotografija (153), *tarasy ogrodu* (185) — vrtno terase (177), *mrok lasu* (186) — gozdni mrak (178), *skóra nieboszczyka* (188) — mrliška koža (179), *kieszęń spodni* (212) — hlačni žep (201), *powierzchnia wody* (220) — vodna gladina (209).

Podobno Pretnar prevaja predložni prilastek (z različnimi vrstami prilastkov), nadomešča ga tudi s pridevniškim prilastkom, pri čemer zamenjuje besedni red v skladu z normo slovenskega jezika, npr. *domki z drzewa* (10) — lesene hišice (10), *figura z porcelany* (26) — porcelanasta figurica (25), *serce z lodu* (28) — ledeno srce (27), *wózek z dzieckiem* (77) — otroški voziček (75), *antyczna poręcz z mosiądzu* (91) — medeninasta antična ograja (88), *żona bez określonego wieku* (56) — žena nedoločljive starosti (54), *pudełko od herbaty* (191) — *puszka od herbaty* (182) — čajna konzerva (182, 174), *chustka na głowę* (89) — naglavna ruta (86), *proszek do pieczenia* (71) — pecilni prašek (68), *tylna kieszeń w spodniach* (63) — zadnji hlačni žep (61). Primerov obrnjenega postopka skoraj ni, prim. *karty pasjansowe* (70) — karte za pasjanso (68), *mundurowa kurtka* (79) — vetrovka od uniforme (76).¹²

Tu in tam prevajalec poljski nepredložni prilastek nadomešča s predložno zvezo, npr. *najpiękniejszy fragment lasu* (66) — najlepši kotichek v gozdu (58), *ogieńki plastikowych zniczów* (244) — ogenjčki v plastičnih kozarčkih (231), *wnęki murów* (91) — vdolbine v zidovih (88), *tylna kieszeń spodni* (50) — zadnji žep pri hlačah (49), *frędzlasty abażur lampy* (61) — resast abażur pri svetilki (60), *guzik tranzystora* (245) — gumb pri tranzistorju (233), *ostra woń potu* (192) — oster vonj po potu (183), *liście drzew* (233) — listki na drevju (222). Besednoskladenjska razčlemba je pri opazovanju različnih tipov prislovov kot izid različnih načinov preoblikovanj pokazala ekvivalentnost poljskih in slovenskih oblik. Pretnar namreč izvzmik ne le prevaja, ampak ga pretvarja in s tem prilagaja lastnemu jezikovnemu sistemu. V tem pogledu je prevod zgleden in uporaben kot vir za primerjalno raziskovanje sestave poljskega in slovenskega jezika. Ugotovitve, ki izvirajo iz razčlemba načina prevajanja različnih tipov poljskih prilastkov, mi dovoljujejo tako posplošitev.

¹¹ Prilastek *žepna* je na tem mestu nujen, ker je *svetilka* designat širšega obsega, izraz *žepna svetilka* pa zožuje njegov obseg na konkretno vrsto svetilke. V poljščini prilastek *kieszonkowa latarka* ni nujen.

¹² V obeh primerih imamo tudi po poljsko izraze: *karty do pasjansa*, *kurtka od munduru* (ali *kurtka munduru*), torej tako kot je v prevodu.

IV

Prevod ne posreduje le denotativnih pomenov besed, temveč tudi dodatne, konotativne, ekspresivne odtenske, pa tudi zgodovinske, kulturne in folklorne poteze besedila. Nekateri poljski teoretiki to imenujejo pragmatična konotacija.¹³ Pragmatična konotacija je zveza konkretnega jezika s kulturnim, zgodovinskim, političnim, socialnim itd., torej s tem, kar tvori barvitost jezika. Prenos barvitosti jezika izvirnika spada v stilistiko prevoda.

Prevajanje realij pomeni eno večjih težav, s kakršno se srečuje vsak prevajalec. Po tej plati se je Pretnar vedno odlično znašel in je le enkrat v ta namen uporabil opombo. Čepico, imenovano *maciejówka* (5), je nadomestil z izrazom *batorówka* (5)¹⁴ in v opombi pojasnil, da gre za študentsko kapo na Univerzi Štefana Batoryja v Vilnu. Upravičeno se je lahko tako odločil (to ni bil njegov neologizem), ker se v nadaljevanju romana pojavi prav *batorówka* (44), ki po obliki in barvi spominja na kapo s ščitkom, imenovano *maciejówka*.¹⁵ Pozneje mu ni bilo treba več pojasnjevati besede *batorówka*. Nasprotno je ravnal v primeru cigaret znamke junak, kjer je ohranil ime brez sprememb, le z narekovajem je opozoril, da gre za tujo besedo: *vzel je tri »junake«* (34), prim tudi »maska«: *Wreszcie znalazł w fałdzie podszewki dwie dawno zapomniane zapalki i wysłizgany strzępek »maski«.*(195) — Končno je našel v gubah podloge dve davno pozabljeni vžigalici in košček »maske«. (186) To sta edina primera citiranja poljskih izrazov.

Modifikacija napisa na vratih K+M+B 1939 (89) na 19+G+M+B+39 (86) je sledila slovenskemu običaju. *Zeschę zielsko 'plevel' przeciwko molom* (17) je nadomeščeno z: posušene rože proti moljem (16). V drugih primerih je prevod približen, ker prevajalec ni imel druge možnosti, npr. *jegomość (...)* w *chłopskiej bekieszy* (7) — možak v kmetiški opravi (6), *maszynista w czarnym chałacie* (12) — strojevodja v črnem plašču (12), *(grzech) ukrywał się w kruchtach kościelnych* (220) — (greh) se je skrival po cerkvenih spovednicah (209), *sakwojarz 'potovalna torba'* (44) — popotne reči (43), *bokówka 'soba, dograjena z boka'* (16) — kamrica (15).¹⁶ Razen spovednice imajo vsi slovenski prevedki širši pomenski obseg kot denotati poljskih izvirnikov. Uvajanje približnega prevoda pa je bilo v teh primerih povsem utemeljeno.

Slovenski prevajalec dobro obvladuje poljsko frazeologijo; *berlińskie ceregiele* (68) — berlinske flavze (65), *wierność do grobowej deski* (227) — zvestoba do groba (216), *żyć na kocią tapę* (112) — živeti na koruzi (107), *w cipelu urodzony* (222) — rojen pod srečno zvezdo (211), *rzucić się na łeb, na szyję* (206) — vreči se na vrat na nos (196), *zrobić z kogoś kogel-mogel* (110) — oviti in naviti nekoga (105).

Prevajalčevo mojstrstvo se vidi v izbiri sopomenk in protipomenk, ki jih je v Kroniki ljubezenskih pripetljajev vse polno in so pomembna sestavina pisateljevega stila, npr. *Kocie, mądry, doświadczony kocurze* (73) — Maček moj, modri, izkušeni mačon (70), *Niech będzie przeklęta na zawsze ta moja głupota, wariatwo, zaczarowanie, ta bezbożna miłość.* (30) — Naj bo enkrat za vselej prekleta tista moja mladostna neumnost, začaranost, tista brezbožna ljubezen. (87), *Ogromne mnóstwo zgryzoty i radości, upadków i zwycięstw, umierania i zmartwychwstań* (206) — Ogromna množica sovraštva in radosti, porazov in zmag, umiranja in od mrtvih vstajanja (196), *Znam to powstanie z opowiadań rodziców, krewnych, znajomych, widziałem wojny, rewolucje, zamachy stanu, rebelie, przewroty. Przeżyłem raptowne nadzieje i nieoczekiwane klęski, śledziłem przemarsze różnych wojsk przez naszą dolinę, w tę i tamtą stronę, w poprzek i*

¹³ Prim. I. Murska, O niektórych problemach przekazywania konotacji pragmatycznej w przekładach z języka polskiego na rosyjski, *Przekład artystyczny*, 1. del (Katowice, 1991).

¹⁴ Da bi slovenskega bračca opozoril na pomen batorovke — *maciejówke*, jo je v besedilu označil z ležečim tiskom in dodal opombo.

¹⁵ Čepico *maciejówko* so nosili na podeželju predvsem ob koncu 19. stol., med I. svetovno vojno je bila pokrivalo članov strleške organizacije in legionarjev.

¹⁶ Na drugem mestu prevajalec izraz *bokówka* izpušča, npr. *Wicio wyszedł do jego bokówki* (71) — Vitko je stopil čez prag k njemu (68), prim. tudi — *wieża ciśnien; samolot zniknął za wieżą ciśnien* (35) — letalo je že izginilo (35).

na ukos, umieralem i zmartwychwstalem, walczyłem i przegrywałem, wzbijałem się ku świętości i dusiłem w grzechah. (180) — Ta upor poznam samo po pripovedovanju staršev, sorodnikov in znancev, videl sem vojne, državljanske prevrate, atentate, revolucije, upore. Doživljal sem nenehno upanje, nepričakovane poraze, sledil sem pohodom različnih vojsk skozi našo dolino, v to in ono stran, povprek in počez, umiral sem in vstajal od mrtvih, zmagoval sem in izgubljal, plaval sem k svetlobi in se dušil v grehah. (172), *O Boże, Boże, czemu mnie tak karzesz, czemu dręczysz i zabijasz powoli?* (90) — Moj bog, moj bog, zakaj me kaznuješ, zakaj mučiš, zakaj počasi ubijaš? (87).

Iz navedenih primerov se vidi kopičenje ekspresivnih sopomenk, ki naj bi predvsem vplivale na čustveno dojetje sprejemalca (npr. kot — kocur, karać — dręczyc — zabijać) in zagotavljale ustrezno sprejemanje dela, na drugi strani pa ožile ali širile območje opisovane resničnosti, npr. rodzice (starši) — krewni (sorodniki) — znajomi (znanci), wojna (vojna) — rewolucja (revolucija) — zamach stanu (atentat) — rebelia (upor) — przewrót (državljanski prevrat). Pretnarju je uspelo izraziti prav te stilistične posebnosti Konwickega.

Dobro je prevajalec sledil tudi pogovornemu jeziku, npr. *Ty masz numery.* (69) — ti pa znaš (66), *Gdzie się podziewasz cały dzień?* (69) — Kje si se pa potikal ves božji dan? (68), *Władysław Drewnowski, kapewu?* (69) — Władysław Drewnowski, kapirate! (66), *A nie przychodzi ci ochota, żeby wreszcie wyruchać kłórą?* (29) — Ali ti ne pride kdaj na misel, da bi končno tudi ti katero povaljal? (28), *Co ty, do ślubu zasuwasz?* (228) — Jo mahaš k poroki? (216), *Odejdź, bo dam w zęby* (115) — Pojdi stran, če ne, jih boš dobil po zobeh (109).

V zadnjih primerih poleg pogovornega jezika nastopa tudi tabuizacija (*mahniti jo, dobiti jih*). V obeh jezikih imajo tako funkcijo osebni zaimki (v poljščini brez glagolsko-zaimenske konstrukcije) ali jezikovni preskoki, ki vplivajo na okrnjenost (entimematičnost) besedila. Prazen prostor ali zaimek mora bralec šele dešifrirati, npr. *W nocy kiedy złapie (co?), to nie daj Bóg. Jak resor do sufitu podnosi (co?)* (116) — Če ga ponoči kdaj zgrabim, kar bog ne daj, se vzdigne kot raketa pod strop (111). Pretnar je prazno mesto v poljškem besedilu — *chuć* 'sla, pohota' in *członek* 'spolni ud' nadomestil z zaimkom *ga* in *resor* 'vzmet' zamenjal z bolj slikovitim izrazom raketa. Z evfemizmi je v naslednjih dveh fragmentih nadomeščal poimenovanja za moški spolni ud: *Och, mieć te wszystkie blade na kołku.* (173) — Imel bom čisto vsako, čisto vsako. (165) *To co, trzepnąć sobie zakonnika?* (117) — Naj grem v samostan? (111)¹⁷

Jezik Konwickega je izredno sočen, kar se kaže v številnih vulgarizmih, predvsem vzdevkih in kletvicah, ki jih je prevajalec nadvse barvito nadomeščal z domačimi, npr. (...) *stary łapyduchu, zupacki konowale* (177) — ti stari prdozdravec, šintar konjederski (168), *Sukinsyny, zawarczał Witek* (133) — Kurbinini sinovi, je zarenčal Vitko (126), *Idźże ty szwancu dorszowy* (245) — Pojdi k vragu, muha podrepna (232), *Żegnaj parszywce* (246) — Zbogom, grdoba moja (234), *Wstydu, złamasie, niemasz* (201) — Sramu pa, pokveka ne poznaš (191), *No co, kutasie marynowany ...* (201) — No, kislá kumara ... (191), *Ale sukinkot ma grabę* (107) — Pasja dlaka, ta pa ima taco (102), *Jesteś idiota, dureń, ostatni cham* (69) — Idiot si, kreten, norec, nesramnež nesramni (66), *Och, że w mordę jebana ...* (156) — Ah, v gobec pofukana (149), *Gównno mnie to obchodzi* (169) — En drek mi je mar (161), *Pocałuj mnie w dupę* (111) — V rit me piši (106), *Niech was diabli ...* (110) — Naj vaju hudič vzame (105).

Dogajanje v romanu poteka v predvojnem Vilnu, večjezičnem mestu, zato se v poljškem besedilu pojavljajo francoske (višji krogi — družina Nałęcz), nemške (Baumova družina) in ruske povedi (Levček, Silvek, Vitko, Henrik). Čeprav tega ni v izvniku, je prevajalec v opombah pod črto prevedel tudi nepoljske povedi. Od dvaindvajsetih opomb, večinoma eno- ali dvostavčnih, jih je deset iz francoščine (str. 21, 22, 23, 167 in 168), deset iz nemščine (str. 63, 65, 67, 150, 216, 217,

¹⁷ Morebiti prevajalec ni poznal zveze *trzepać zakonnika*, t.j. 'samozadovoljevati se tako, kot to počnejo redovniki', zato je pogovorni izraz za moški spolni ud prevedel kot samostan. Verjetno je podobno z izrazom *bladeia* (iz ruščine 'kurba'), ki je v prevodu izpuščen. To se potrjuje tudi na drugem mestu, kjer je napaka očitna: *Ona jest bladej* (125) — Ona je samo privid (119).

219), po ena iz ruščine (str. 140) in latinščine (str. 5). Francoski in latinski stavki so prevedeni dobesedno, ruske in nemške pa je prevajalec večkrat spreminjal. Stari Baum, ki skoraj ne zna poljsko in je naglušen, sprevrča besede: *To jest Wicio, ojciec pamięta ... Ja, Wyczo, Wyczo, doch kenne ich gut* (66) — To je Vitko, saj se ga oče še spominjajo ... Ja, Fidgo, Fidgo, doch kenne ich gut (63) ali: *Gówno ojca świętego. Was is das kufno?* (69) — *Iztrebek svetega očeta. Was is das Istrepeg?* (67). V obeh primerih se je prevajalcu odlično posrečilo po slovensko izraziti nemško glasovno podobo poljskih besed: (*Wicio : Wyczo — Vitko : Fidgo in gówno : kufno — iztrebek : istrepeg*), pri čemer je uporabil zamenjavo zvonečih soglasnikov z nezvonečimi.

Drugače pa je z rabo izrazov, izvirajočih z vzhoda, ki so v slovenščini podani na tri načine. Le enkrat je Pretnar ravnal tako kot pri nemških ali francoskih citatih, da je v besedilu uporabil transliteracijo (v izvirmiku gre prej za prvine transkripcije), v opombi pa je navedel prevod, npr. *Szto? Nada wstawac? spytał. O jebi jewo w czemadan, ząb się rusza* (146) — *Čto? Nado vstavat' ? je vprašal. O jebi jego v čemodan, zob se maje* (140) in opomba: *Kaj? Bo treba vstati? Pofukaj ga v kufer...*

V nekaj primerih, namreč tistih, ko je bil, kot domnevam, pomen slovenskemu bralcu razumljiv, se je prevajalec zadovoljil le z natančnim navedkom: ¹⁸*Pomogi, gospod', russkij bog* (174) — Pomagi, gospod', ruski Bog! (166), *Chrystos spasiel* (147) — Kristus Spasitel' (140), *Na pohybel. Na pohybel słabości.* (232) — Na pogibel! Na pogibel slabosti! (220), *Anarchia, mać pariadka* (202) — Anarhija »mat« porjadka (192). Tako je prevajalec ohranil lokalno barvitost jezika iz okolice Vilna in individualne posebnosti v govoru posameznih likov romana.

Žal pa se Pretnar ni dosledno držal tega načela, ampak je pogosto prevajal očitne rusizme, ki imajo v besedilu svojo razvidno stilizacijsko vlogo, npr. *To idźze w kibini, zaklął Lowa* (29) — **Pojdi v rit**, je zaklel Levček (28), *Miałem widzenie w nocy, jej Bohu* (34) — Ponoči sem imel **prived**, **kot mi Bog pomagaj** (32), *Wsio normalno* (247, 249) — **Vse je normalno** (234, 236), *Przestańcie pieprzyć, bo słuchać hadko* (109) — Nehajta govoriti neumnosti. **Ne morem vaju poslušati** (104). *Życie trzeba gonić i łąpać za chwost* (121) — Za življenjem se je treba **preganjati**, **treba ga je loviti za rep** (115), *Co ty taki seriozny?* (145) — **Zakaj si tako resen?** (138), *Macie swojego uchażora* (148) — No, zdaj pa ga imate **tukaj**, svojega **zapeljivca!** (141), *Och, jebi waszu ...* (216) — **Odfukaj nekam** (205). Čeprav je prevod pravilen, je vendarle povzročil, da rusizmov iz poljskega originala v slovenskem besedilu več ne moremo odkriti. Ne vem, ali je to posledica jezikovnega purizma ali slovenske prevajalske norme ali česa drugega.

Drugače kot Konwicki je Pretnar ravnal tudi z ruskimi ljudskimi pesmimi — Konwicki jih samo transkribira, Pretnar pa jih prevede v slovenščino,¹⁹ prim. str. 164, 165. Poleg tega opazimo v prevodu še eno vrsto spreminjanja izvirmika, ki je po moji sodbi v prid slovenski različici: z drugačno členitvijo je v besedilu ločil zastranitve, filozofske refleksije in vstavke iz drugih, največkrat časopisnih besedil, slednji so celo natanjnje ležeče, česar v izvirmiku ni. Tako je raznorodna celota romana postala lažje berljiva in razvidna.

Pretnar je kot končno vsak prevajalec tudi delal napake. V nekaterih primerih je popolnoma spremenil besede ali pa jih modificiral, npr. *stońce piekto siarczyście* (228) — sonce je **kiselkasto** pripekalo (216), *myśleć o najlepszych chwilach swojego życia* (73) — premišljevat^o o **lepih pripetljajih** iz vašega življenja (70), (...) *w końcu przynkną mnie w solidnym niemieckim domu wariatów* (229) — (...) dokler me ne bojo zaprli v **kakšno solidno, nemško sirotišnico** (217). Pod poduszkami rosty baby (15) — Pod **vzglavniki** so **vzhajale potice** (14), *Pochylił głowę, wyszczerzył zęby, ale wymioty nie przyszły* (125) — Sklonil je **glavo in razklenil roke**, toda **bruhati ni mogel** (119), *Na pewno nią pogardzę* i będę miał spokój (47) — **Na jbrž se je bom sramoval in bom imel mir pred njo** (46).

¹⁸ Tu se ne ukvarjam z razliko v glasovni podobi, npr. z akanjem, izgovorom soglasnikov, ker niso dosledno uporabljene niti v poljskem niti v slovenskem besedilu.

¹⁹ Mislim, da se Pretnar kot prevajalec poezije ni mogel upreti izzivu. Enako je ravnal s poljskimi pesmimi, kar je sicer razumljivo.

Prevajalec je imel težave z nekaterimi rastlinskimi imeni, npr. *widłak* (16) — aloja (15) nam. lisičjak, *zawilec* (221) — ovijalka (210) nam. vetrnica, ki pa je drugje ustrezno prevedena (14); *gałązka jarzębiny* (26) — brinjeva vejica (26), dasiravno so v nadaljevanju *krzaki jałowca* (230) pravilno prevedeni kot brinjevi grmiči (218). Podobno je z izrazom *maciejka 'šeboj'* (10, 250), ki je preveden kot šmarnice (10, 237) ali pa tabuiziran: *Będziemy maciejkę wachać* (214) — sedite k meni, ga bova povohala (203).

Pri prevajanju iz sorodnih jezikov pogosto prihaja do t.i. navideznih ekvivalentov. Temeljijo na istovetenju medjezikovnih enakozvočnic in blizuzvočnic, ki se kljub enaki glasovni podobi pomensko ne prekrivajo. Npr. *usychająca jedlina* 'jelovina, jelovje' (16) — usihajoča *jed* (16), *reçe*, *jakby przeświellone na zawsze blaskiem świec* 'sveč' (6) — roke, kot da bi jih za vedno presijal plamen *sreče* (6), *kratownica starego mostu* 'mostu' (8) — mreža starega *mesta* (7), *przepalona rura od piecyka* 'prežgana' (20) — *prežagana* cev dimnika pri gašperčku (19), *I poszedł kaczym chodem w stronę Puškarni* 'zibajoč se kot račka' (213) — In *po kačje* se je odplazil proti Puškarni (202), *las za Zieloną Rogatką* (33) — *gozd za Zelenim Rogljičem* (31), prim. *rogatka* 'prečnica, zapreka, šranga, mitnica'.

V enem samem članku ni mogoče osvetliti vseh vprašanj, ki jih postavlja prevod literarnega dela. Gotovo jih je obilo, tu je bilo moč obravnavati le nekatere izmed njih.

Konwicki — mojster prikazovanja razpoložjen, čustvenih stanj, barv in vonjav, igre čutov in somraka, ki so ga poljski literarni kritiki in teoretiki pogosto imenovali »pisatelj neepskih romanov«, je imel srečo, da je njegova Kronika ljubezenskih pripetljajev navdušila Toneta Pretnarja, prevajalca, ki je v njegovi prozi zaznal poetične prvine, jih mojstrsko razbral in prevedel. Upoštevajoč prevajalski etični kodeks je Pretnar ohranjal spoštljivo razmerje do avtorjeve besede. Njegovi posegi v izvorno besedilo so sorazmerno majhni. Omejeni so predvsem na tiste primere, v katerih je dobesedno prevajanje nemogoče ali bi zmanjševalo umetniško vrednost besedila ali pa bi zvestoba izvirniku otežila sporočilnost, prim. prevode nepoljskih povedi, tujih jezikovnih prvin, predvsem ruskih, in vulgarizmov.

Pretnar je sijajno prevedel slogovne posebnosti Konwickega in se s tem izkazal za avtorju enakovrednega stilista. Po njegovi zaslugi je jezik Kronike ljubezenskih pripetljajev v celoti ohranil svojo lepoto, kar je najvišja odlika vsakega prevoda.

prevedel **Niko Jež**
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Bożena Ostromecka-Frączak

UDK 884 Konwicky T. 7 Kronika... 03.06
UDK 82.03=84=863:929 Pretnar T.

STRESZCZENIE

KRONIKA WYPADKÓW MIŁOSNYCH TADEUSZA KONWICKIEGO W SŁOWEŃSKIM PRZEKŁADZIE TONEGO PRETNARA

Konwicky — mistrz w opisywaniu nastrojów, stanów emocjonalnych, kolorów i zapachów, gry zmysłów i półcieci, którego polscy krytycy i teoretycy literatury często nazywali "pisarzem nieepickich powieści", miał to szczęście, że jego *Kronika wypadków miłosnych* zafascynowała Tonego Pretnara, tłumacza, który dopatrzył się w jego prozie znamion poezji, po mistrzowsku je rozszyfrował i przetłumaczył. Kierując się etycznym kodeksem tłumacza Pretnar zachował szacunek do autorskiego słowa. Jego ingerencje w tekst oryginału są stosunkowo małe, decyduje się na nie tylko w przypadku, kiedy dosłowny przekład jest niemożliwy albo prowadziłby do zubożenia artystycznej wartości

tekstu, lub też kiedy wierność oryginałowi spowodowałaby nieczytelność tekstu, np. substytucje, amplifikacje i redukcje w tłumaczeniu przydawk, tłumaczenie niepolskich wypowiedzi, obcych elementów językowych, głównie rosyjskich oraz wulgaryzmów.

Pretnar znakomicie oddał stylistyczne osobliwości języka Konwickiego przy czym okazał się godnym autora stylistą. Jego zasługą jest, że język Kroniki wypadków miłosnych w całości zachował swoje piękno, co jest największą wartością każdego przekładu.